

Lange tijd is er weinig aandacht geweest voor akkervogels. Zo is in de afgelopen 50 jaar de populatie veldleeuweriken met 96 procent afgenomen. Het is van belang om de juiste maatregelen uit te voeren om deze negatieve trend stoppen.

Veldleeuwerik heeft meer nodig dan **faunaranden**

foto Marije Kuiper

— Marije W. Kuiper (Natuurbeheer & Plantenecologie, Wageningen UR) en Henk Jan Ottens (Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief)

> Vergeleken met de bescherming van weidevogels staat de bescherming van de meeste soorten akkervogels nog in de kinderschoenen. Mede door internationale verplichtingen ging de aandacht in eerste instantie vooral uit naar steltlopers zoals de grutto. Maar de uitgestrekte akkerbouwgebieden van Nederland hebben eigen soorten en met deze akkervogels is het vaak nog slechter gesteld dan met de grutto. Neem bijvoorbeeld de veldleeuwerik. Enkele decennia geleden was het nog de meest verbreide vogel van landelijk Nederland. In de afgelopen 50 jaar is de populatie met 96 procent afgenomen, een verlies van bijna 1 miljoen broedparen. Omvangrijke agrarische populaties zijn nu alleen nog te vinden in akkerbouwgebieden in het oosten van Groningen en Drenthe, het zuiden van Limburg en Zeeland.

Om de achteruitgang te begrijpen, is uitgebreid onderzoek gedaan naar een populatie veldleeuweriken in het Oldambt in Oost-Groningen. Het Oldambt is van oorsprong een akkerbouwgebied, maar in de afgelopen decennia is het aandeel grasland gestegen tot ongeveer een kwart van het agrarisch areaal, waardoor het een gebied met gemengde landbouw is geworden. Het onderzoek werd in 2006 opgestart door Sovon en is vanaf 2009 voortgezet door de Werkgroep Grauwe Kiekendief in samenwerking met Wageningen Universiteit. Speciale aandacht was er in het onderzoek voor de faunarend, een maatregel die in het kader van agrarisch natuurbeheer grootschalig is ingevoerd. De faunarend is een strook langs de akker met kruiden en grassen (figuur 1). In het onderzoeksgebied waren deze randen twaalf meter breed en werden ze aangelegd voor een periode van minimaal zes jaar. Een van de belangrijkste functies van de faunarend is het bieden van voedsel: muizen voor roofvogels en insecten voor kleinere akkervogels.

Hoeveelheid voedsel

Uit insectenvangsten bleek dat de hoeveelheid voedsel in faunaranden inderdaad veel hoger was dan in gewassen. Vergeleken met wintertarwe zitten er in faunaranden maar liefst vijf tot tien keer zoveel insecten. Maar niet altijd worden plekken met veel voedsel ook daadwerkelijk door doelsoorten gebruikt: ook de ligging en de vegetatie moeten goed zijn. De veldleeuwerik heeft een open, niet te hoge vegetatie nodig om op de grond zijn kostje bij elkaar te kunnen scharrelen. Om na te gaan of veldleeuweriken echt gebruik

< **Figuur 1. Faunarend met grassen, kruiden en granen in het eerste jaar na inzaaien. Ganzedijk (Groningen), juli 2010.**

maken van faunaranden, zijn 73 broedpaartjes geobserveerd. De veldleeuwerik haalt het voedsel voor de jongen meestal niet verder dan zo'n 250 meter van het nest en is daardoor goed te volgen met een verrekijker. Wat bleek: faunaranden waren zonder twijfel het meest favoriete foerageerhabitat van de veldleeuwerik (figuur 2). Ook slootkanten en bermen werden graag bezocht. Van de gewassen werden luzerne en grasland ongeveer even vaak bezocht als verwacht op basis van de oppervlakte, terwijl maïs en tarwe juist sterk vermeden werden. Dit patroon stemt overeen met de hoeveelheden voedsel in de verschillende habitats: het meest voedselrijk waren faunaranden, slootkanten en bermen, dan volgden het meerjarige, onbespoten luzerne en grasland en het minst voedselrijk waren de eenjarige granen.

Hooiwagens, cicaden en rupsen

Omdat in Nederland nog nooit onderzoek was gedaan naar het dieet van de veldleeuwerik, hebben we uitwerpselen verzameld van negen volwassen veldleeuweriken en nestjongen van 66 nesten. Uit de prooiesten in de uitwerpselen bleek dat de helft van het aandeel insecten in het dieet uit kevers bestond. Vliegen, muggen, spinnen en de rupsen van zaagwespen maakten samen ongeveer 30 procent uit. De rest bestond uit vlinderrupsen, slakken, pissebedden, sprinkhanen en hooiwagens. Faunaranden hadden een interessant effect op het dieet: nestjongen die van hun ouders voedsel uit faunaranden kregen, hadden een significant gevarieerder dieet dan jongen die dat niet kregen. Doordat de grond niet jaarlijks wordt omgeploegd en er geen pesticiden worden gebruikt, kunnen in faunaranden insectengroepen leven die in de gewassen nauwelijks voorkomen, zoals sprinkhanen, hooiwagens, cicaden, rupsen en andere larven. Uit de literatuur blijkt dat een gevarieerder dieet over het algemeen goed is voor de groei en ontwikkeling van jonge vogels. Elke insectengroep bevat namelijk weer andere nutriënten, elementen en aminozuren, die essentieel kunnen zijn voor de ontwikkeling van bijvoorbeeld de veren en het immuunsysteem.

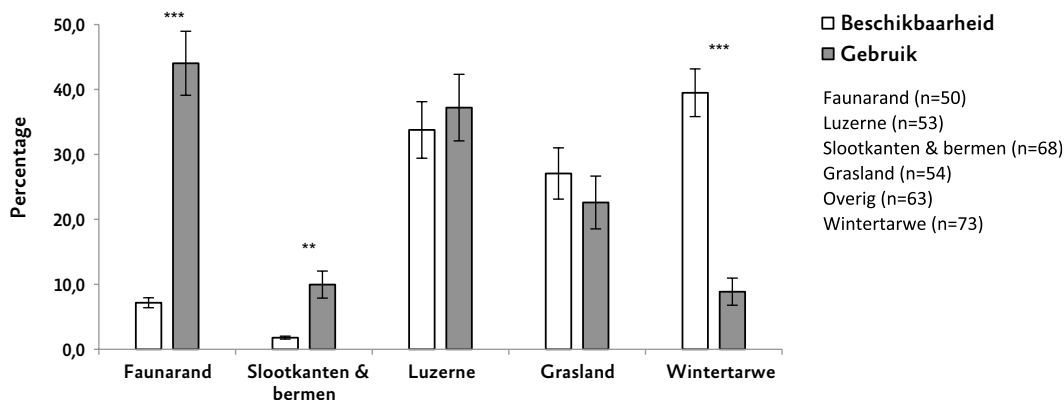
Legselgrootte en gewicht

Op basis van de resultaten van het onderzoek tot dan toe leek het voor de hand te liggen dat faunaranden een positieve invloed zouden hebben op het gewicht van de jongen, en misschien zelfs op hun overleving. Dit bleek echter niet het geval. Tussen 2007 en 2012 waren in totaal 237 veldleeuweriknesten gevonden en van een groot deel daarvan was het broedsucces bekend. Van 121 nesten waren de jongen bovendien gewogen. Het blijkt dat jongen die opgroeiden in tarwe significant lichter zijn dan jongen uit grasland en luzerne. Dit kan goed verklaard worden door de eerder genoemde lage voedselbeschikbaarheid in granen. Een duidelijk effect van de aanwezigheid of de oppervlakte van faunaranden was er niet, ook niet als alleen de nesten in tarwe bekeken werden. De reden hiervoor blijft raadselachtig - misschien zochten veldleeuweriken in afwezigheid van een faunarend andere voedselrijke plekken op, zoals slootkanten en bermen.

Broedgewas

Uit de analyse van de nestoverleving kwam opnieuw de grote invloed van het broedgewas naar voren. In grasland was de overleving bedroevend laag: slechts 4 procent van alle gelegde eieren leverde een vliegvlug jong op. Dit werd grotendeels veroorzaakt doordat grasland zeer frequent gemaaid werd. In tarwe lag de overleving op 21 procent en in luzerne op 29 procent. In deze gewassen was het vooral predatie waardoor nesten verloren gingen. In faunaranden en natuurbraak was de overleving 10 procent, maar met slechts 16 nesten is dat percentage minder betrouwbaar dan in de andere vegetatietypen. Gemiddeld over alle nesten en alle gewassen was de overleving slechts 13 procent, terwijl voor een stabiele populatie een overleving van minimaal 28 procent vereist is. De studiepopulatie nam dan ook behoorlijk af gedurende de zesjarige onderzoeksperiode. Faunaranden bleken geen effect op de overleving te hebben. Ondervoeding van de jongen was in enkele gevallen de oorzaak van mislukte nesten, maar over het algemeen waren andere factoren

Figuur 2. Het gemiddelde oppervlaktepercentage van vijf habitattypen in de territoria van 73 broedparen van de veldleeuwerik en het gemiddelde gebruik van deze habitattypen om voedsel te zoeken (percentage van het totale aantal voedselvluchten). Staven zijn weergegeven met standaardfout, significante verschillen zijn aangegeven in de figuur (P < 0,01 ***P < 0,001).**

-maaien en predatie- veel belangrijker. Ondanks de lage nestoverlevingskans was grasland erg geliefd om in te broeden. De veldleeuwerik maakt gemiddeld drie nesten per seizoen en wordt vooral aangetrokken door een lage vegetatie. In het begin van het broedseizoen staat de winter-tarwe nog laag en maken veel paartjes daar hun eerste nest. Vanaf half mei worden de winter-granen te hoog en gaan de veldleeuweriken op zoek naar een ander broedgewas. In gebieden met weinig gewasdiversiteit komen ze dan al gauw in graslanden terecht.

Veilig broedhabitat essentieel naast faunarend

Alle resultaten samenvattend kunnen we stellen dat faunaranden doen waar ze voor bedoeld zijn, namelijk een aantrekkelijk foerageerhabitat bieden dat rijk is aan insecten. De veldleeuwerik maakt graag gebruik van faunaranden die in de buurt van het nest liggen. Echter, om de veldleeuwerik in intensieve agrarische gebieden te behouden, zijn alleen faunaranden niet voldoende. De veldleeuwerik heeft behalve aan

voedsel ook behoefte aan een geschikt en veilig broedhabitat. In weidegebieden en gebieden met gemengde landbouw is het noodzakelijk om aangepast maaibeheer te ontwikkelen, toegespitst op de veldleeuwerik. Waar het bij de grutto vooral gaat om het uitstellen van de eerste snede, is het voor de veldleeuwerik daarnaast belangrijk om de tijdsduur tussen de opeenvolgende maaibeurtten te vergroten, zodat er voldoende tijd is om de drie opeenvolgende legfels groot te krijgen. Dit jaar zullen experimenten plaatsvinden om te onderzoeken hoeveel extra tijd nodig is, en wat de gevolgen van het aangepaste maaibeheer zijn voor de kwaliteit van het kuilvoer. Een andere maatregel is het vergroten van de oppervlakte luzerne. Luzerne is gedurende het hele broedseizoen erg geliefd om in te broeden en de overleving was er het hoogst van alle gewassen. Van belang is wel dat de luzerne niet vaker dan twee keer per jaar wordt gemaaid. Gewassen zijn pas veilig om in te broeden als in deze gewassen minimaal 45 dagen geen bodemkundige bewerkingen plaatsvinden.

Specifieke beheerpakketten

Wij concluderen uit ons onderzoek dat er naast algemene beheermaatregelen ook beheerpakketten nodig zijn die specifiek zijn voor bepaalde soorten of soortgroepen. In het geval van de veldleeuwerik in Noordoost-Groningen zou zo'n pakket moeten bestaan uit zomervoedsel in de vorm van akkerranden, wintervoedsel in de vorm van wintervoedselveldjes, en daarnaast een beleid dat is gericht op het verbeteren van het aanbod van veilig en geschikt broedhabitat. In gebieden met grasland zou dat een aangepast maaibeheer moeten omvatten, in gebieden met een lage gewasdiversiteit zouden gewassen ingebracht moeten worden die de diversiteit aan broedhabitat vergroten, zoals luzerne. Overigens is het heel goed mogelijk dat er in andere gebieden andere of aanvullende maatregelen nodig zijn.<

Marije Kuiper, marije.kuiper@yahoo.com

In weidegebieden en gebieden met gemengde landbouw is het noodzakelijk om aangepast maaibeheer te ontwikkelen, toegespitst op de veldleeuwerik.

foto Mathias Buschmann